

ЗАВЕТНА ЧАША

Слободан Владушић, *Завей и Мејалойолис*, Битије издаваштво, Нови Сад 2023

Према „Уводној напомени” на почетку књиге, аутор пише о њеној природи, структури и сврси. У књизи је, наиме, требало да буду сабрани публицистички текстови Слободана Владушића, међутим, она је постала нешто *више* од тога, будући да су јој додати „глава и реп” или ти, другим речима, *облик* и проширени *смисао*, који су кадри да творе *причу*, до чега је аутору веома стало. Стога се, због додатног рада и напора, *Завей и Мејалойолис* може именовати трећом књигом теоријске прозе Слободана Владушића, која се сасвим логично наставља на монографије *Црњански, Мејалойолис* (2011) и *Књижевности и коментари* (2017). Коментаришући дописани пролог, аутор открива да је „Мегалополис протумачен деци” експлицитна „алузија на Лиотарову књигу *Постмодерна пријумачена деци*”, а да се епилог под насловом „Завет” односи на Косовски завет.

Прича о Завету и Мегалополису јасно је написана и аргументована, па би требало да је разумеју и деца, којима се причају приче управо у сврху образовања и васпитања, а са циљем да она постепено спознају свет и одрасту у зреле људе. Зато је од кључног значаја управо почетак књиге и прво поглавље пролога под знаковитим насловом „Велика дезоријентација”, у коме се, кроз причу о Сокаловој подвали, говори о опасности од Мегалополиса: „[...] да се читаоци одвоје од живота у ком почиње права спознаја, а то значи она спознаја која се наставља у активност. Да ли је текст разумљив или не, да ли је смислен или не, то је свеједно. Битно је да текст буде зид. Зид који нас држи у ограђеном простору игре, преображавајући нас неприметно, од одраслих људи у децу која се играју и која ту ограђеност не примећују, јер живе у машти, где све може да буде”. Цитирани одломак репрезентује колико јасно дефинисање проблема, толико и могућност да се он имплицитно интерпретира, с обзиром на то да се ради о теоријској прози. „Ограђени простор игре” асоцира, наиме, на значење *шејталице* помоћу које деца уче

да ходају из Кантовог текста „Одговор на питање: Шта је просвећеност?“. Ако је просвећеност човеков излазак из малолетности, како тврди Кант, онда Мегалополис тежи да људе држи попут робова у непрекидном стању малолетности: „[...] корак у пунолетност сматра [се] не само тегобним него и врло опасним. Након што су прво заглупили своју стоку и брижљиво спречили да се ова мирна створења ни случајно не усуде да направе макар и један корак изван шеталице у коју су их затворили, они им и после тога стално указују на опасност, која им прети ако покушају да ходају самостално. Та опасност, додуше, и није тако велика, јер би после неколико падова коначно научили да ходају, али их већ један такав пример чини несигурним и уопште узевши рађа страх од свих даљих покушаја.” То с једне стране објашњава Владушићеву ефектну метафору дече, гранајући је на потресну али заветну причу из поглавља „Подвиг”, о логорашу Јасеновца, Вукашину Мадрапи, који је усташи Фригановићу мирно саопштио: „Ради свој посао, дете”, што је произвело слом у крволоку, јер је управо посредством ове речи Мадрапа погодио суштину – да је целат недорастао и немоћан и да њиме управљају као дететом.

С друге стране, аутор потенцијално алудира на *Роман о Лондону* Милоша Црњанског, јер се књаз Рјепнин у Лондону преображавао у ђавола и звер, а Нађа у дете. Дакле, бајка Мегалополиса, у овом случају Лондона, представља лажну причу, јер изврше оно што је основна иницијастичка функција бајке – дете постаје одрастао човек, а звер или животиња враћају људско обличје. Рјепнин се томе супротстављао управо оним што је његова права прича или симболична руска бајка. Никада није хтео да преведе књигу о лову на сибирског медведа, који је пратотем свих Словена, а посебно Руса, јер би тако, укратко, био издајник свог народа или роб Мегалополиса. Прича о сибирском медведу за њега је заветна и он је се никада није одрекао, што је у потпуности у складу са значајем Косовског завета, јер га робови и недорасли људи мрзе баш отуда што „сведочи о ономе чега су се они одрекли”. Одрцање од Косовског завета јесте издаја, јер је у њему сва снага и вера колектива у спасење и опстанак, а то треба рећи врло јасно и без увијања, као када се предаје деци. Отуда је мисија књиге *Завет и Мегалополис* врло специфично *просвећивање*, које подразумева уклањање ходалице као императив самосталног, слободног и критичког кретања-мишљења, али и *ипосвећивање*.

Коначно, ево и треће тачке Заветне педагогије Слободана Владушића, која се може описати његовим антологијским есејем „Андрићева педагогија: предаја и предавање у Андрићевој причи ’Чаша’”, штампаним у књизи *Портрети херменеутичара у транзицији* (2007), у коме пише о лику „*хиперсензитивној субјекти*” као субјекта разговора у Андрићевој причи. За разлику од рационалног субјекта сократовског/просветитељског дијалога код Андрића се рационални субјект претвара у хиперсензи-

тивни субјект, који разум замењује својим готово чудесним сензитивним моћима.” Овај део особито је важан јер укључује у хоризонт спознаје „епско знање” и „знање о прошлости и пореклу ствари”. Оно се стиче и невербалним путем, визуелно или звуковно, али је несумњиво неизоставна компонента приче, која опстаје захваљујући „дијахронијској заједници, заједници приповедача и предавача”, иако, како аутор запажа у *Завешћу и Металојолису*, „заветна ситуација, међутим, не припада историји, она се не понавља, она је присутна [...] чини да сваки дан буде Видовдан, а свако поље Косово поље”.

Ову ванвременску одлику заветности није могуће докучити посредством природних наука, већ „преко књижевности и других наративних уметности”, које су кадре да *проширују* време и творе симболички збир вредности оличених у метафори *државе*, о чему је бравурозно писано у есеју „Павић и добра држава”: „Држава је *збир* достигнућа, врхунских испуњења живота њених становника у временској вертикали [...] Даниловићево закуцавање преко Сабониса у Атину, стихови *Сћражилова*, јуриш Добровољачког одреда на коту 2525 (Кајмакчалан) или стање бистре свести Надежде Петровић док је, жртвујући свој живот, лечила болесне од тифуса”. Овако схваћена *држава* одговара метафори *чаше*, у којој се сабира сва симболичка снага вертикале подвига, причања и непрестаног предавања. И то није све, ако се има у виду шта за српску традиционалну културу представља управо чаша, виђена као чаша заклетве из „Кнежеве вечере”, молитвена чаша и свадбени дар, који има моћ интегрисања у заједницу, њеног одржања и превазилажења искушења породичног раздора као у песми „Диоба Јакшића”. Или, нешто индиректније у песми „Бановић Страхиња” Старца Милије, која је, као и Михизова драма, предмет Владушићевог епилога и приче о „малој причи”. Иако аутор књиге не спомиње чашу као предмет или државу, он примећује како је Бановић Страхиња „*ишећи концевий* човека, који бисмо могли да назовемо *свечовек*. То је синтеза богочовека и човекобога”, а у драми „синтеза све три позиције женских ликова”. Бановић Страхиња је „не-тко” зато што има исту метафоричку вредност и као држава и као чаша, сабиралачку, искупљујућу, заветну, па и молитвену. Познати питијски стихови с краја песме у којима каже: „Немам с киме ладно пити вино; / Но сам љуби мојој поклонио” у овом контексту добијају нови значењски сјај, јер имплицирају оно неизговорено – *вино*. Једно је вино које је испијао у тазбини где је „зачамао”, а сасвим друго вино је попио са љубом приликом обреда венчања у цркви, управо из молитвене чаше. То вино представља Христову крв, чијим је испијањем он постао са њом једно пред Богом. Уколико опрости љуби, опростио је и себи, јер је у њеној кривици и његов хибрис опијања вином у Крушевцу. Поклањајући јој *вино* молитвене чаше, Бановић Страхиња јој прашта на начин на који је Христ опростио и људима подарио могућност искупења и спасења.

Завет̄ и Меџалополис је књига која има пет целина, од пролога „Мегалополис протумачен деци”, преко „Дресирања”, „Чишћења” и „Отпора” до „Епилога или почетка”. Она открива, мапира, описује, дефинише и раскринкава Мегалополис, али нуди одговоре на питање како се борити и изборити са химерама Мегалополиса. Можда је зато у наслову књиге најпре *Завет*, јер он је старији и млађи од Мегалополиса, свевремен и *axis mundi* залога достојанственог опстанка и хуманитета и народа, па онда и самог појединца. *Завет* почива на уверењу у „Врховну Вредност”, тј. Бога, борећи се против свеопште хомогенизације, конформизма, денационализације елита, двокласног и неофеудалног Мегалополиса, аутошовинизма, космополитизма као прикривеног аутошовинизма, биополитике, корпоративног човека каријере и прагматизма, колонијалне природе такозване регионалне књижевности.

Аутор упозорава да људе који могу да се боре и сруше култ и учинковитост Мегалополиса неретко називају кривима и лудима, не би ли њихов напор учинили нелегитимним. То налази утемељење у причи о Андрићевом роману *Госпођица*, у коме Рафо Конфорти бива стигматизован синтагмом како „губи разум” јер бесплатно дели храну у тренуцима када су сви гладни. Књижевност, а особито канон националне, српске књижевности нуди могућност да се супротстави Мегалополису, па је на србистима одговорност да дају све од себе како би спречили не само урушавање угледа националне књижевне и културне баштине већ и опадање броја студената српске књижевности. У поглављу „Ликвидирати човека књижевности” експлицира се да је српска књижевност мисија и да изискује управо велику жртву и времена и новца, али да без „подвига и љубави” нема наде да ћемо очувати „тајно знање”, које нас штити, као Рјепнина прича о лову на сибирског медведа.

Непроцењиве вредности за које се морамо борити су, такође, доколица, дакле, време када се чита, размишља и разговара, затим и наша сећања од којих се плете животна прича која је Одисеја успела да врати кући. Слободан Владушић затим указује на важност аскезе, обичај мобе, цивилизацијски значај хришћанства (и православног света), спортских репрезентација, српске кошарке, културне гериле (група Београдски синдикат) и воље за слободом која повезује људе. На глобалном плану наводи пример Хуавеји компаније, јер власнику припада само 1,42% акција, што је довољно да би сасвим добро живео. Упоређује Новака Ђоковића са Хуавејијем и његове не само спортске подвиге већ и издржавања притисака, тортуре из крајње неспортских разлога. Ђоковић, као ни Марадона, није био „агент спектакла”; они су носиоци *приче*. Због тога су на мети Мегалополиса.

Српски народ је кроз *дуго кретање између клања и орања* прошао кроз најгора искуства и због тога је императив сећања једина могућност да се буде обазрив, а зло не понови: „[...] лепота и дубина Завета произ-

илази из горке жеље да се један велики пораз разуме и да се то разумевање претвори у концепт живота који ће се завештати поколењима, како се сличан пораз никада више не би поновио”. Треба бити храбар и лажима рећи да су лажи, „изаћи из подрума” чак и ако падају бомбе као 1999. године, или 1944, када се Андрић опредељује да не силази у склониште, и сваког 24. марта палити свеће за страдале жртве, како препоручује аутор. „Ако страх савлада осећање стида, човек ће се сломити”, зато човек треба да превазиђе себе и буде бољи, готов на жртву и на подвиг, јер једино тако постаје „нетко”.

Др Јелена Ђ. МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српску књижевност

jelena.maricevic@ff.uns.ac.rs

СМИСАО И УНУТАРЊЕ УСТРОЈСТВО ОБЛИКА

Радивоје Микић, *Огледи из књижевне морфологије*, Албатрос плус, Београд 2024

Иако морфолошке аспекте разнородних књижевних дела у широком распону од краја XIX века, односно од романа *Хајдук Станко* Јанка Веселиновића, па све до позних остварења Радована Белог Марковића прати хронолошки, књига *Огледи из књижевне морфологије* могла би се поделити на неколико целина. Прву би, поред већ поменутих огледа, сачињавали и они о романима *Сузни крокодил* Милоша Црњанског и *Каг су цвећале њиве* Драгослава Михаиловића, чиме би се издвојила она аналитичка интересовања аутора која иду у правцу романа као жанра. Другу целину, по истој логици, чинили би огледи „Приповедни венац или *Кућа на осами* Иве Андрића” и „Морфолошке карактеристике *Баците сљезове боје*”, који у први план постављају књиге приповедака са свим оним морфолошким проблемима и карактеристикама који се у њиховом обликовању читају. Најпосле, трећа тематска целина односила би се на поезију, односно на огледе посвећене опусима Васка Попе, Душана Радовића, Љубомира Симића и Матије Бећковића.

У десет огледа који, поред опширне и веома важне „Уводне напомене”, чине нову књигу Радивоја Микића расправља се о морфологији књижевног текста као веома важном феномену у сагледавању и разумевању његове природе. У савременој науци о књижевности појам текста се у последње време нашао на маргини интересовања, јер је на делу једна врста помодарства која интересовање у области књижевности